

Trots att både män och kvinnor i vardags- och arbetslivet använder IT som självklara arbetsinstrument är könskodningen av datorer fortfarande maskulin. Kvinnors röster behövs därför i utvecklingen av informationssystem, vilket fortsatt feministisk forskning om olika former av aktörskap kopplad till IT kan bidra med.

AKTÖRSKAP FORTFARANDE AKTUELLT SOM FORSKNINGSTEMA I FEMINISTISKA TEKNIKSTUDIER

MARJA VEHVILÄINEN

Cynthia Cockburn beskriver i sin bok *Brothers: Male Dominance and Technological Change* från början av 1980-talet hur männens fackföreningar hade en stark roll när ny teknik och kunskap kopplad till sättare som yrke blev maskulint kodat. Cockburn visade att kopplingen mellan män, maskuliniteter och teknisk kunskap skapades i vardagliga praktiker, och att kopplingen varken var naturlig eller universell. Cockburns forskning har visat vägen för feministiska teknikstudier (STS – science and technology studies) att ställa den mer specifika frågan om hur och genom vilka handlingar könen på annat sätt kan kopplas till teknisk kunskap. Aktörskap (agency) har sedan dess kvarstått och fördjupats som ett centralt analytiskt tema inom feministisk STS. Detta har bidragit till en fördjupning av feministisk teori, en allt mer nyanserad förståelse av vardagspraktiker och också visat att kopplingen mellan män och teknologi har tagit nya former under åren.

I min egen forskning blev frågan om aktörskap aktuellt på ett påtagligt sätt första gången när informationsteknologier (IT) infördes på bred front i arbetsorganisationer på 1980-talet. Flera studier rapporterade att det i synnerhet var kvinnorna på arbetsplatserna som led av oflexibel arbetsdelning, stress och även visade fysiska symptom orsakade av de tekniska systemen. Manliga experter planerade tekniska system utan att arbetare, än mindre kvinnliga arbetare, fick ta del i planeringen. För mig blev det tydligt att speciellt kvinnors röster behövdes i utvecklingen av informationssystem, och att det var viktigt att förankra förändringsprocessen i arbetets vardagspraktiker. Då hade införandet av IT-potentialen att stötta i arbetet och inte störa det, vilket var vad många studier rapporterade. För att förverkliga potentialen var det nödvändigt att planera och införa IT på ett annat sätt än vad som oftast var fallet.

Jag tog initiativ till att arbeta med en grupp kontorsarbetare för att tillsammans med dem analysera deras arbete i syfte att utveckla informationsteknologier som skulle hjälpa dem. Modellen för vårt arbete kom från självhjälpgrupper i kvinnorörelsen. Jag medverkade genom att föreslå olika analytiska metoder och olika tekniska möjligheter under utvecklingen av det nya systemet. Gruppmedlemmarna planerade utformningen och införandet av IT utifrån sina erfarenheter av och kunskaper om kontorsarbete, ett arbete som betraktas som kvinnoarbete i det svenska samhället. Det fanns dock en stor skillnad i detta samarbete jämfört med deras vanliga kontorsarbete: i projektet jobbade gruppen

inte för att hjälpa experter och sina överordnade. Nu jobbade de för att utveckla sina egna arbetsuppgifter och teknologier. Kvinnor som vanligtvis skrev andra människors texter på maskin skrev nu sina egna texter, sina egna arbetsbeskrivningar och skapade sina egna informationssystem.

När jag skrev om grupprocessen, gestaltade jag den ”skrivande och planerande kontorsarbetaren” med hjälp av Donna Haraways begrepp situerad kunskap och ett cyborg-aktörskap. Det var ju situerad kunskap som kontorsarbetarna artikulerade tillsammans. Genom den situerade kunskapen siktade de på att förvandla tillgängliga teknologier så att de skulle fungera i deras egna praktiker och utifrån deras utgångspunkter. Som forskare kunde jag skriva om aktörskapets villkor och förutsättningar och ställa frågor kring hur förhandlingen mellan arbetarnas egna situerade praktiker och teknologier från den globala marknaden genomfördes.

Under de följande decennierna har IT blivit ett vardagligt verktyg både på arbetsplatser och hemma. Enligt forskning om tekniska kulturer och vardagliga praktiker har IT trots detta inte förlorat den nästan naturaliserade kopplingen till maskulinitet som Cockburn skrev om. Finska tidningar framställer till exempel fortfarande tekniska kunskapen inom IT som männens/manliga. Tekniska kunskaper har dock fått nytt innehåll, som att företagsekonomi mer och mer ses som en viktig del av tekniska innovationer. När jag analyserade finska tidningar och romaner som skrev om IT företag och Nokia märkte jag att diskursen kring IT fortfarande präglas av

förhoppningar om stora vinster och hård ekonomisk konkurrens. I en sådan kultur där IT och business förenas är centrala aktörer än mer maskulina, och än mer exklusiva, män än tidigare i IT-branschens historia. Det finns med andra ord fortfarande behov av feministisk forskningen om alternativt aktörskap inom IT.

Under åren 2006-2008 deltog jag i ett projekt om teknologicentra (Science parks) som arbetar med nationella åtgärder för att öka kommersialisering av forskningskunskap, och återkom då till frågan om kön och teknisk kunskap, nu i arbetet för produktion och spridning av innovationer. Arbetet på dessa teknologicentra kräver kompetens och bra nätverk inom både forsknings- och företagsområdet. Det är ett servicearbete som siktar in sig på framtidens kommersialiseringsmöjligheter på den globala marknaden. I projektet intervjuades kvinnliga experter som reflekterade kring betydelsen av kön på olika sätt, där vissa till och med använde analytiska resurser från genusstudier och feministisk kunskapsteori.

I dessa teknologicentra segregerades som vanligt kvinnor och män in i olika arbetspositioner, dels hierarkiskt, dels utefter det område centrat jobbade mot. År enda sidan påverkade könskodningen på de discipliner teknologicentret jobbade mot könsförledningen på centrat – de som jobbade mot biologi och medicin hade fler kvinnor. År andra sidan skapades förtroende och tyst kunskap, som är förutsättningar för att kunna nätverka och framstå som en expert, ofta män emellan. Att förändra dessa genuskodade praktiker är krävande och de strategier kvinnorna berättade om

i intervjuerna innehöll ofta aspekter som var i konflikt med varandra. Samma kvinnliga experter som formade egna nätverk för kvinnor för att analysera kollektiva villkor för erkännande av kunskap och förtroende i arbetslivet (där de såg mäns nätverk dominera på olika sätt), kunde i andra situationer vilja glömma könsskillnader och agera på ett post-feministiskt sätt och tro på sina individuella möjligheter. Tekniskt arbete som regleras av globalt riskkapital, transnationella aktörer och nationella politiker, likt arbetet på dessa teknikcentra, är ett komplicerat fenomen. Det finns därför ett behov av forskning om aktörskap som grundar sig på en kraftfull teoretisk apparat om både arbets- och genusordningen i en global värld.

Aktörskap har på senare tid betonats särskilt när man diskuterar miljöfrågor. Medborgare uppmanas att ändra sitt agerande: konsumera mindre energi i boendet och i trafiken och äta på ett mer ekologiskt sätt. Aktörskap i dessa offentliga råd är dock begränsat menar jag, liberalt och individualistiskt, liksom det har varit i många politiska interventioner för att främja jämlikheten i relation till teknik. Och formen för aktörskap lämnar alltför mycket ansvar till konsumenten. Feministisk forskning om aktörskap skulle kunna erbjuda teoretiska ansatser för att fördjupa både forskningen och politiken om grönt aktörskap så att individuella aktörer knyts till bredare sammanhang. Donna Haraway, Karen Barad, och flera andra feministiska vetenskaps- och teknikforskare artikulerar kopplingar mellan natur, teknologi och det samhälleliga agerande. Även icke-mänskliga aktörer

identifieras, men det är samverkan mellan de tre som är viktig i forskningen. När aktörskap nu är ett aktuellt och självklart politiskt tema har feministiska teknovetenskapliga studier förberett sig väl att ge centrala bidrag.

Marja Vehviläinen

Akademiforskare, Fil.doktor, docent, feministisk STS-forskare

marja.vehvilainen@uta.fi

Dept of Social Research (Building Virta)

33014 University of Tampere

Finland